

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ НАУКИ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Керівник потоку

доктор філософських наук Сергій Таранов

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

033 "Філософія"

спеціалізація "Філософія науки та культури"

підготовка докторів філософії в аспірантурі Інститутів НАН України
біологічного профілю

Київ

2025

1. Загальна інформація

Центр гуманітарної освіти НАН України (ЦГО) створений на підставі Постанови Президії Академії наук України № 251 від 25.09.1991 р. Центр підпорядковано безпосередньо Президії НАН України. Науково-методичне керівництво дослідницькою діяльністю Центру гуманітарної освіти НАН України здійснюється Відділенням історії, філософії та права НАН України.

Основним завданням ЦГО є підготовка (лекції, семінари та ін. в обсязі 6 кредитів ЄКТС) аспірантів НАН України до складання кваліфікаційного іспиту з набуття загальнонаукових (філософських) компетентностей, прийом кваліфікаційного іспиту з набуття загальнонаукових (філософських) компетентностей (кваліфікаційного іспиту з філософії), а також здійснення наукових досліджень в галузі філософських наук.

Основні характеристики навчання:

Фахівець рівня – доктор філософії.

Галузь науки – 03 Гуманітарні науки

За спеціальністю – 033 філософія.

Освітній рівень: III (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

Кваліфікація: доктор філософії в галузі фізико-технічних, математичних наук, хімічних, біологічних та соціально-гуманітарних наук.

З узагальненим об'єктом діяльності: наука, культура, вища освіта.

З нормативним терміном навчання (денна форма): один рік.

Обсяг освітньої складової програми – 6 кредитів ЄКТС

Форма навчання – денна

2. Опис дисципліни

Даний курс передбачає:

- Оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, методологічної культури науковця, його креативного мислення, філософського осмислення шляхів формулювання нових ідей, історичного досвіду розв'язання проблем в галузі дослідницько-інноваційної діяльності, професійної наукової етики, необхідності теоретичного і практичного усвідомлення науковцем своєї історичної місії в розв'язанні соціальних, економічних, технічних і гуманітарних проблем людського буття в сьогоденні та майбутньому;

- Засвоєння нормативного обсягу та рівня засвоєння знань з філософії у процесі підготовки аспірантів у Інститутах НАН України відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційного рівня доктор філософії за спеціальністю навчання;

- Форми проміжної і підсумкової атестації;

Успішне проходження курсу є однією з необхідних підстав для присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі відповідних наук.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати:

1) існуючі концепції взаємозв'язку філософії і науки, історію розвитку та формування наукових картин світу; критично-креативні дискусії з питань впливу філософії на науку, а також науки на філософію;

2) особливості теорії пізнання, взаємозв'язок міфологічних, релігійних, мистецьких поглядів в пізнавальному процесі, в формуванні креативного мислення вченого, а також основні дискусії з цього приводу;

3) теоретичні тлумачення соціальних процесів, їх вплив на розвиток науки та концепції зворотнього впливу науки, техніки на соціальні процеси;

- 4) основні концепції методології та етики науки;
- 5) основні категорії філософії науки, типологічні характеристики основних концепцій, що описують розвиток наукового знання;
- 6) основні підходи до побудови логічно несуперечливих і обґрунтованих наукових концепцій;
- 7) еволюцію процесів співвідношення раціонального та ірраціонального, логіки та інтуїції, відкриття і обґрунтування в науковому пізнанні;

ВМІТИ:

- 1) критично та аргументовано мислити;
- 2) критично оцінювати явища і факти псевдонаукових і паранаукових досліджень.
- 3) використовувати знання сучасної і традиційної логіки, методи і методології розв'язання проблем конкретних тем дослідницької роботи, критично оцінювати існуючі наукові здобутки;
- 4) застосовувати в своїй науково-дослідницькій діяльності теорії філософського світогляду: еволюційну та революційну, синергетичну, плюралістичну, толерантності тощо;
- 5) здійснювати свою наукову діяльність, дотримуючись наукової професійної етики, громадянської позиції, сприяти дотриманню професійної етики науковою спільнотою;
- 6) викласти в формі реферату філософські питання напрямку дисертаційного дослідження.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання	Найменування навчальних дисциплін, практик
1	2	3
<p>Формування компетенцій з традиції розвитку філософських та наукових уявлень про світ і людину.</p>	<p><u>Знати:</u> змiст найбільш значущих філософських концепцій як світоглядних регулятивів, які вплинули на динаміку наукового знання в його історії та на формування сучасного стану науки.</p> <p><u>Вміти:</u> застосовувати концептуально-понятійний апарат філософії як ціннісно орієнтованого мислення та діалогічну пошукову, комунікативну та інтелектуальну компетентність у власних дослідженнях.</p>	<p>Змістовний модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми і їх еволюція (історичний аспект).</p>
<p>Формування компетенцій зі знання онтологічної, теоретико-пізнавальної та феноменологічної проблематики та вміння оперувати основними поняттями цих теорій та аргументувати власні пошуки за їх допомогою.</p>	<p><u>Знати:</u> основні концепти і концепції Буття, їх історію, структуру та сенс; основні категорії та методи мислення і пізнання; мову, інтенції та принципи феноменологічного аналізу.</p> <p><u>Вміти:</u> розрізнявати онтологію та поняття "картини світу", користуватись основними методами, логікою і схемами мислення, робити онтологічні припущення, володіти дискурсом та етосом критики та наукової полеміки.</p>	<p>Змістовний модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія.</p>

<p>Формування компетенцій з соціально-історичної проблематики та вміння орієнтуватись в царині культурних феноменів</p>	<p>Знати: концепції суспільства, історії, культури; основні категорії соціальної філософії, філософії історії та філософії культури; духовно-онтологічні підвалини наукового пошуку.</p> <p>Вміти: здійснювати свою наукову діяльність, дотримуючись загальнолюдських цінностей, сформованих культурою, згідно наукової професійної етики, громадянської позиції, сприяти дотриманню професійної етики науковим товариством.</p>	<p>Змістовний модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця</p>
---	--	--

3. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин		
	Денна форма навчання		
	Усього	У тому числі	
		Л	П

Змістовний модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми, еволюція.

Тема 1. Людина, світ, культура, наука, філософія	7	3	4
Тема 2. Історія філософії і засади формування мислення вченого: давній схід, античність, доба європейського середньовіччя	14	6	8
Тема 3. Класична філософія і класична наука	14	6	8
Тема 4. Некласична філософія і некласична наука	14	6	8
Тема 5. Школи і тематичні напрямки в філософії XX – XXI ст. і постнекласична наука	14	6	8
Тема 6. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука і національна культура	14	6	8

Змістовний Модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія – світоглядно – методологічна основа наукового пізнання.

Тема 7. Онтологія	14	6	8
Тема 8. Культурно – екзистенційні виміри гносеології	14	6	8
Тема 9. Феноменологія	14	6	8

Змістовний модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця

Тема 10. Філософія історії і світорозуміння.	14	6	8
Тема 11. Соціальний світ. Соціальна філософія.	14	6	8
Тема 12. Філософія духовного світу.	14	6	8

4. Короткий опис змістовних модулів.

Змістовний модуль 1. Філософія і наукове пізнання: проблеми і їх еволюція (історичний аспект).

Тема 1. Людина, світ, культура, наука, філософія.

Проблема "людина" – "світ" як предмет філософської рефлексії. Типологія філософії. Одвічне, Абсолютне, універсальне та одиничне, унікальне, прийдешнє, тлінне в житті людини. Світогляд, його історичні форми, основні поняття та функції. Міф, релігія, мистецтво, філософія, наука в контексті світоглядних проблем. Культура як загальнолюдська цінність і універсальна міра буття людини, суспільства, вченого. Національна культура і духовність. Філософія як квінтесенція культури. Суб'єкт, об'єкт, мова, методи філософії, і суб'єкт, об'єкт, мова, методи науки (компаративістський аналіз).

Тема 2. Філософія як школа мислення. Історико-філософські засади формування культури мислення вченого.

Проблема єдності та різноманіття історико-філософського процесу. Співвідношення історії філософії та сучасної філософії. Зв'язки історико-філософського процесу та розвитку науки.

Філософія у країнах Стародавнього Сходу. Особливості (концептуальні засади) давньоіндійської та давньокитайської культури і філософії.

Концептуальні засади античної культури та філософії. Основні періоди розвитку античної філософії та їхній зв'язок із розвитком давньогрецької науки. Три науково-дослідницьких програми античності (математична – Піфагор, Платон; атомістична – Левкіпп – Демокрит, континуалістська та квалікативістська – Аристотель). Діалогічний метод (діалектика Сократа) та сучасна філософія і наука. Філософія Платона: світ ідей, теорія пізнання, космологія, вчення про державу (її сучасні інтерпретації). Роль школи Платона в становленні давньогрецької математики, космології, астрономії. Філософія Аристотеля: критика теорії ідей Платона, матерія і форма, чотири види

причин, фізика та космологія, вчення про категорії, етика. Поняття науки у Аристотеля. Роль античної філософії в становленні філософського раціоналізму, формуванні наукової раціональності та теоретичного мислення. Метафізика і логіка Аристотеля.

Основні риси культури та філософії Середньовіччя (періоди, теоцентризм, платонізм та аристотелізм). Освіта та наукове мислення за Середньовіччя. Номіналізм, реалізм та концептуалізм. Філософсько-теологічні ідеї Фоми Аквінського. Магія, алхімія, астрологія як феномени культури Середньовіччя і провісники становлення наукового методу. Риси ренесансної культури та філософії (гуманізм, антропоцентризм та епікуреїзм, натуралізм та пантеїзм). Вчення Дж. Бруно та теорія Коперника як підстави духовної революції Нового часу.

Філософія Нової Доби. Методологічні програми Ф. Бекона і Р. Декарта. Фізика Декарта та фізика Ньютона. Експеримент та математика. Емпіризм та раціоналізм.

Філософія Просвітництва: антиклерикалізм, культ розуму та освіти, прав і свобод людини; механіцизм та сенсуалізм, натуралізм в розумінні людини і суспільного життя.

Тема 3. Класична філософія і класична наука.

Особливості класичної філософії і класичної науки.

Філософія І. Канта: критика догматичної метафізики, вчення про антиномії, теорія пізнання, етика, філософія історії та права. Філософія Канта, фізика Ньютона та сучасна філософія науки. Філософія Гегеля: принцип тотожності мислення та буття, діалектика, розум та історія. Натурфілософія Гегеля та природознавство: колізії взаємин. Філософія Л. Фюєрбаха: антропологічний принцип та вчення про теонію. Філософія К. Маркса: проблема людини, матеріалістичне розуміння історії. Концепції діалектики в європейській філософії ХХ ст. Діалектика та науковий метод.

Тема 4. Некласична філософія і неklasична наука.

Особливості неklasичної філософії і неklasичної науки.

Опозиції раціоналізму та ірраціоналізму у філософії ХІХ ст.: від абстрактних загальних законів «класики» до проблематики суб'єктивності, світу бажань, потягів, волі. Волюнтаризм А. Шопенгауера. Світ як воля і уявлення. С. Кіркєгор про екзистенційний характер істини. Світоглядна позиція Ф. Ніцше: вчення про надлюдину, вічне повернення, переоцінку цінностей. Ніцше та філософія життя.

Тема 5. Основні школи та тематичні напрями філософії ХХ-ХХІ ст. і постнеklasична наука.

Філософія життя як вираз антисциєнтистських інтенцій в європейській культурі. Неокантіанство як особлива форма філософської рефлексії над наукою. «Науки про природу» та «науки про культуру». Релігійна філософія ХХ ст. Співвідношення віри і знання. Неотомізм та новітній протестантизм. Взаємодоповнюваність креаціоністської та наукової картини світу. Різновиди філософсько-антропологічних концепцій та їх зв'язок з науковим знанням про людину. Е. Гуссерль і основні ідеї феноменологічної філософії. Неогегельянство: екзистенціалістське прочитання Гегеля. Екзистенціалізм: основні представники, проблеми, категоріальний апарат. Теологічний екзистенціалізм. Суть та межі екзистенційного аналізу розвитку науки. Герменевтика: проблема інтерпретації та розуміння, герменевтичне коло. Герменевтична філософія як критика індуктивного методу природознавства та як методологія соціогуманітарних наук. Герменевтичний компонент науки. Комунікативний поворот у сучасній філософії: проблема суб'єкт-суб'єктної взаємодії та обґрунтування етики. Комунікативна дія та дискурс. Прагматизм: концепція науки та наукових понять. Позитивізм та аналітична філософія, їх еволюція в ХХ ст.: логічний позитивізм, лінгвістична філософія, «науковий реалізм».

Тема 6. Основні етапи розвитку філософії в Україні: наука і культура.

Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Вплив візантійської релігійно-філософської думки на філософську культуру Київської Русі. Іларіон Київський. "Слово про закон і благодать". Острозька академія та братські школи. Рецепція західноєвропейської філософії і наука в Києво-Могилянській академії. Філософські погляди Г. Сковороди та їх вплив на українську і світову філософію. Філософія, наука та культура в Україні XIX – початку XX ст. Соціально-філософські мотиви в творчості Т. Шевченка та їх значення для розвитку національної самосвідомості. Соціально-філософські погляди І. Франка, Лесі Українки, М. Драгоманова. Українська соціально-політична і наукова думка. Етико-антропологічна проблематика в українській релігійній філософії XIX-XX ст. (П. Юркевич, М. Бердяєв: проблема співвідношення філософії та науки, критика натуралізму та позитивізму). Ідеї В. Вернадського, М. Грушевського, В. Винниченка. Актуальні проблеми української філософії новітньої доби. Київська світоглядно-філософська школа.

Змістовний модуль 2. Онтологія, гносеологія, феноменологія.

Тема 1. Онтологія і вчення про життєсвіт людини.

Онтологія як розділ філософського знання. Імплицитність онтологічної проблематики для гносеології, феноменології, герменевтики, аксіології, естетичних та етичних досліджень. Життєсвіт та формування онтологічної проблематики. Буття і Ніщо. Буття і Сущє. Буття і сутність. Буття і субстанція. Буття і дія. Буття і єдність. Буття і благо. Буття і істина. Буття і Абсолют. Буття і трансцендування. Буття та людинобуття.

Поняття буття, небуття, сутності та існування в античності. "Буття" Парменіда як реальне всезагальне. Принцип тотожності буття і мислення. Пошуки «архе» буття. Буття як становлення (Геракліт). Буття як число (Піфагор). Чуттєве і розумоосяжне буття елейців. Розгорнення буття у багаторівневу єдність в Платоновому світі ідей. Обґрунтування небуття в

атомістичному вченні Демокрита. Сенс буття-блага у Сократа. Поняття сутності у Платона та Аристотеля. «Ентелехія» Аристотеля як процес покладання усталеної сутності. «Метафізика»: вчення про чотири причини.

Проблема буття як проблема субстанціальної сутності світу в класичній філософсько-теологічній онтології: Августин, Боецій, Тома Аквінський. Онтологічні концепції Нового часу: Р. Декарт, Б. Спіноза, В.Г. Ляйбніц та ін. Розкриття онтологічної проблематики в німецькій класичній філософії. І. Кант: буття як «річ в собі» (ноумен) і «річ для нас» (феномен). Розгортання буття в системі категорій (діалектичній логіці) та історичних формах свідомості (феноменології) Гегеля. Пізнання та осмислення буття. Співвідношення сутності та сенсу. Проблема Абсолютного буття.

Буття як екзистенція (С. Кіркегор). Буття і ніщо (Ф. Ніцше). Позитивістська та прагматистська критика «спекулятивної метафізики», орієнтація на «позитивне» знання «точних» наук (О. Конт і Дж. Мілль, Ч. Пірс і Дж. Дьюї). Проблема досвіду/дослідження буття в емпіріокритицизмі Р. Авенаріуса та Е. Маха. Онтологія і антиметафізичні методологічні програми «неопозитивізму». Неопозитивістська та постпозитивістська реінкарнація метафізики: логічний атомізм Б. Рассела і лінгвістична онтологія Л. Вітгенштайна. Феноменологічна онтологія свідомості Е. Гуссерля. Альтернативи класичній метафізиці: «нова» онтологія М. Гартмана, фундаментальна онтологія М. Гайдеггера. Онтологічна проблематика герменевтики від Дільтея до Гадамера. Постмодерністське заперечення класичної філософської онтології Ж. Дерріда, Ж. Дельозом, Ф. Гваттарі. Постметафізичне мислення (М. Гайдеггер).

Тема 2. Культурно-екзистенційні виміри гносеології.

Умови і можливості людського пізнання. Способи та форми взаємодії суб'єкта та об'єкта у пізнанні.

Методи, форми, рівні пізнання. Методологічна свідомість. Чуттєве і раціональне. Відчуття, уявлення, поняття. Поняття досвіду і поняття дослідження.

Інтуїція та раціональне мислення. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Логіка відкриття та логіка обґрунтування знання.

Логіко-поняттєвий апарат пізнання. Мова наукового пізнання. Логічні прийоми (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння), поняття, судження, умовиводи та категорії пізнання. Поняття теорії. Ідея пізнання. Гіпотеза. Концепти та концептуалізація (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі). Ідеали наукового пізнання. Соціокультурні та внутрішньонаукові норми пізнання (Т. Кун, Р. Мертон). Істина в науці. Поняття верифікації та фальсифікації наукових теорій та концепцій (К. Поппер). Постметафізичне концептуальне мислення: опозиції теорія – сценарій, метод – дискурс, поняття – метафора, істина – консенсус. Науково-дослідні програми та їхні історичні типи. Поняття науково-дослідної програми (І. Лакатос). Вплив історичних та соціокультурних факторів на пізнання. Поняття парадигми наукового пізнання. Наукове співтовариство як носій парадигм наукового пізнання (Т. Кун). Комунікативні, знаково-семіотичні та дискурсивні виміри наукового пізнання.

Класична епістемологія. Фундаменталізм, есенціалізм, суб'єктоцентризм, наукоцентризм. Зміна уявлень про суб'єкт та об'єкт пізнання. Трансформація методології раціонального пізнання. Міждисциплінарний та комплексний підходи в сучасному науковому пізнанні. Ідеї синергетики. Нове розумінні співвідношення цілого і частини (І. Добронравова, І. Цехмістро). Тоталогічні тенденції в тлумаченні проблеми цілісності (В. Кізіма та ін.). Трансдисциплінарність.

Когнітивні, ціннісні та нормативні складові наукового пізнання. Логіко-дискурсивне мислення та його критерії: об'єктивність, систематичність, послідовність, обґрунтованість, предметність. Внутрішньонаукові норми та цінності: універсалізм, комуналізм, незацікавленість, організований скептицизм, внутрішня узгодженість, зовнішня узгодженість, простота (Р. Мертон та ін.). Свобода наукового пошуку та відповідальність. Толерантність.

Сцієнтизм (неопозитивізм, критичний раціоналізм, неореалізм) та антисцієнтизм (екзистенціалізм, філософська антропологія, релігійна філософія).

Тема 3. Поняття, сутність, принципи і предмет феноменології.

Поняття феномену і ноумену в філософії І.Канта. «Феноменологія духу» Гегеля як схематизація і узагальнення історичного досвіду пізнання. Принцип тотожності мислення і буття. Історичне і логічне. Діалектика розвитку форм знання. Витоки феноменології як «строкої науки» (теорії знання): Августин, Декарт, Brentano.

Аналіз проблем свідомості. Логічні дослідження Е. Гуссерля. Критика натуралістичних, психологічних та метафізичних засад знання. Мова і концепти феноменології. Природна настанова. Процедура епохе. Поняття інтенціональності. Конституювання предметності. Ноеза та ноєма. Поняття ейдосу. Час і буття в феноменології. Сутність свідомості з погляду темпоральності. Проблема «чужої свідомості». Поняття інтерсуб'єктивності. «Життєсвіт» – обрій допредикативних і донаукових значень. Методи феноменології: виявлення в актах свідомості усталених смисло-утворень. Ейдетична редукція (світ). Трансцендентальна редукція (психологізм). Феноменологічна редукція (чистий потік). Самоочевидність та рефлексія.

Вплив феноменологічної програми пізнання на екзистенціалізм М. Гайдеггера і Ж.-П. Сартра, герменевтику Г.-Г. Гадамера, аксіологію М. Шелера, естетику М. Мерло-Понті і Р. Інгардена, на психологію, лінгвістику, соціальну теорію. Феноменологічний аналіз впливу мови на культуру, зрощення феноменології зі структуралізмом, герменевтикою, психоаналізом та теорією цінностей в гуманітарних науках. Взаємозв'язок онтології, гносеології, феноменології та герменевтики в сучасних наукових дослідженнях.

Змістовний модуль 3. Філософія світоглядної культури науковця.

Тема 1. Філософія історії і світорозуміння.

Філософія історії: об'єкт, предмет, основні проблеми. Філософія історії як підсистема філософських знань. Місце філософії історії в системі сучасних філософських знань, її взаємозв'язок з іншими галузями філософського пізнання. Історична реальність – як об'єкт філософії історії. Закономірності співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, індивідуального та соціального, повторюваного та неповторного в історичному процесі – як предмет філософії історії. Сенс, направленість, періодизація, скінченність – як основні проблеми філософії історії.

Проблема сенсу та спрямованості історичного процесу. Проблема сенсу та направленості історії у трактовці класичного, некласичного та постнекласичного етапів розвитку філософії історії. Прогрес та регрес. Циклічне витлумачення історичного процесу.

Проблема періодизації та суб'єкта історичного розвитку. Традиційний поділ історії на епохи чи періоди розвитку. Європоцентризм, америкоцентризм, афроцентризм, азіоцентризм. Співвідношення цивілізації та культури. Формаційний підхід. Людина як основа і рушій історії, ступінь її самореалізації та мета (Г.В.Ф. Гегель).

Тема 2. Соціальний світ. Соціальна філософія

Людина і суспільство: суспільство автентичної екзистенції та суспільство неавтентичної екзистенції. Історія питання: демократія та тоталітаризм, відкрите та закрите суспільство, індивідуалістичний соціум та колективістичний соціум. Міра суб'єктивності людини в історії. Історицизм та його критика К.Поппером.

Наука і техніка як елементи суспільства та чинники суспільного розвитку. Традиційне, індустріальне на постіндустріальне суспільство. Технократичні концепції суспільного розвитку.

Політика і політична організація суспільства. Структура політичної організації. Демократія. Тоталітаризм та абсолютизм. Поняття держави та його історичний розвиток. Форми правління, державного устрою та типи політичних режимів. Громадянське суспільство і держава. Економічні підвалини громадянського суспільства. Конституція України та її особливості.

Історичні форми людських спільнот: етнос, політична нація, етатична нація, громадянська нація. Спільнота і суспільство: єдність та відмінність. Архетипи колективного несвідомого як історичні підвалини спільнот. Міф і його роль у становленні та функціонуванні спільнот. Етнос та нація як історичні типи людських спільнот. Примордіалістські та модерністські концепції походження нації. Етнічна та політична нація. Особливості формування української національної ідеї. Соціальна структура та соціальні відносини в спільнотах і суспільствах. Проблема соціальної стратифікації та соціальної мобільності. Егалітаризм та елітаризм. Теорії еліт.

Проблема суб'єкту історії: особа, народні маси, класи, нації, цивілізації, релігії. Проблема сенсу і спрямованості історії. Проблема кінцевої мети історичного процесу. Суперечка про «кінець історії».

Тема 3. Філософія духовного світу.

Духовний фактор в історії. Суспільні ідеали та їх історична обумовленість. Релігія та утопії в житті суспільства. Мораль як соціокультурний феномен. Категорії моралі. Принцип збереження Буття та принцип побудови Буття. Історія питання (принцип відповідальності Г. Йонаса, принцип благоговіння перед життям А. Швейцера, принцип зооцентризму Р. Брайдотті, принцип надії Г. Марселя, Е. Блоха та Ю. Мольтмана). Право, правосвідомість та правозастосування. Мораль і право. Право і держава. Співвідношення понять закон і право. Правовий нігілізм та його причини його появи.

Культура як буття норм і цінностей. Культура як друга природа. Культура як сфера реалізації людської свободи та творчості. Основна

проблематика філософії культури. Ідеї гетерономії, автономії та теономії культури. Внутрішні суперечності культури: діалог та конфлікт культур, культура і війна. Причини сучасних воєн. Трансцендентний принцип та його зникнення. Псевдорелігії. Деонтологія діалогу культур та його онтологічні підстави.

Співвідношення естетичного, етичного та екзистенційно-релігійного в життєсвіті людини. Мистецтво як форма пізнання.

5. Література

1. Аврелій Марк. Наодинці з собою. Львів: Апріорі, 2018.
2. Апель К.-О. Апріорі спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки // К.-О.Апель - Сучасна зарубіжна філософія – К.: Либідь, 1996. – 384 с.
3. Аристотель. Метафізика. К.: Темпора, 2022.
4. Аристотель. Політика. Поетика. Х.: Фоліо, 2023.
5. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г., Ярошовець В.І. Філософія як історія філософії: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 648 с.
6. Бовуар С. де. Друга стаття: В 2-х т. [Текст] – К., 1994. – Т.1.
7. Богачов А.Л. Філософська герменевтика. Навчальний посібник. – К., 2006.
8. Боецій. Розрада від філософії. Львів: Апріорі, 2019.
9. Бойченко І.В. Філософія незалежної України: витоки, напрямки, представники. – К., 2013.
10. Бойченко О. Історія філософії як основа формування плюралістичного світогляду [Текст] / О.Бойченко // Наукові і освітянські методології та практики. – К., 2003.
11. Бондар С. В., Вдовиченко Г.В., Русин М., Стратій Я.В. та ін. Історія української філософії: Підручник. – К., 2008.
12. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. – К., 2002.
13. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму [Текст] / М.Вебер. – К.: Основи, 1994.
14. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.
15. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження. // chtyvo.org.ua/authors/Wittgenstein_Ludwig/Filosofski_doslidzhennia/
16. [Вітгенштайн](http://chtyvo.org.ua/authors/Wittgenstein_Ludwig/Lohiko-filosofskiy_traktat/) Л. Логіко-філософський трактат. // chtyvo.org.ua/authors/Wittgenstein_Ludwig/Lohiko-filosofskiy_traktat/
17. Володимир Мономах. Повчання; Статут Володимира Всеволодовича. – К., 2006.
18. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / Пер. з нім. В. Купліна. – К., 2011.
19. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну / Пер. з нім. та комент В.М. Купліна. – К., 2001.
20. Гадамер Г. Герменевтика і поетика. – К., 2000.
21. Гайдеггер М. Що таке метафізика. // chtyvo.org.ua/authors/Heidegger_Martin/Scho_take_metafizyka_frahmenty/
22. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. // chtyvo.org.ua/authors/Hegel_Georg/Osnovy_filosofii_prava_abo_Pryrodne_pravo_i_de_rzhavoznavstvo/
23. Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духу. // chtyvo.org.ua/authors/Hegel_Georg/Fenomenolohia_Dukhu/
24. Гесіод. Походження богів. Роботи і дні. Щит Геракла. Львів: Апріорі, 2018.
25. Гізель І. Вибрані твори в 3-х томах. – К., 2010.

26. Горський В. Історико-філософське українознавство в контексті історії всесвітньої філософії: проблеми методологічної переорієнтації [Текст] / В.Горський // Філософська думка. – 1998. – № 3. – С. 121-123.
27. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996.
28. Горський В.С., Кушаков Ю.В., Табачковський В.Г. Дослідження історії історико-філософської науки (до 25-річчя заснування нового історико-філософського напрямку) [Текст] / В.С.Горський, Ю.В.Кушаков, В.Г.Табачковський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. Вип.81 – 83. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – С.15 – 21.
29. Гусєв В.І. Західна філософія Нового часу. XVII-XVIII ст.: підручник. – 2-ге вид., стереотип. – К., 2000.
30. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія//chtyvo.org.ua/authors/Husserl_Edmund/Kryza_yevropeiskykh_nauk/
31. Генон Р. Криза сучасного світу. Промінь, 2020.
32. Дейвіс Б. Вступ до філософії релігії. К.: Основи, 1996.
33. Декарт Р. Метафізичні роздуми. К., 2000.
34. Донцов Д. Дух нашої давнини. – К. 2005.
35. Драгоманов М. П. Вибране. – К., 1991.
36. Етичний кодекс ученого України / <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-090415-2-0.pdf> або <http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>
37. Єрмоленко А.М. Категоричний імператив відповідальності Ганса Йонаса [Текст] / Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К., 2001. – С. 358 – 393.
38. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
39. Історія філософії України: Хрестоматія. – К.,1993.
40. Історія філософії. Проблема людини та її меж [Текст] / Ред. Н.В.Хамітова. – К., 2000.
41. Історія філософії: Підручник: У 2 т. / за ред. В.І. Ярошовця. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
42. Іщенко Ю.А. Біогносис: подвійний топос життя. - Київ: ЦГО НАН. України, Житомир:В-во «Волинь», 2010.
43. Іщенко Ю.А. Порівняльний дискурс-аналіз в історико-філософських дослідженнях [Текст] / Ю.А.Іщенко // Totallogy – XXI. Постнекласичні дослідження. – 2003. – Вип.9.
44. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Пер. з нім. А. Єрмоленка, В. Єрмоленка. – К., 2001. – 200 с.
45. Кант І. Критика чистого розуму. [//chtyvo.org.ua/authors/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu/](http://chtyvo.org.ua/authors/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu/)
46. Кирилюк О.С. Трансцендування як сутнісна риса людини [Текст] / О.С.Кирилюк // Філософська і соціологічна думка, 1993, № 2, с. 132-150.
47. Костомаров М.І. Твори у 2-х тт. – К.,1990.
48. Кримський С.Б. Історія філософії в контексті часу й вічності [Текст] / С.Б.Кримський // Філософська думка. – 1998. – № 3. – С.132 – 133.
49. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії.-К.:Видав.дім «Києво-Могилянська академія», 2008.- 367с.

50. Куліш П. Твори у 2-х тт.– К.,1989.
51. Кун Т. Структура наукових революцій. – К., 2001.
52. Кушаков Ю.В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу [Текст] / Ю.В.Кушаков. – К., 2006.
53. Леві-Строс Клод. Структурна антропологія. – К., 2000.
54. Лепп І. Християнська філософія екзистенції [Текст] / І.Лепп. – К., 2004.
55. Локк Джон. Два трактати про правління К., 2020.
56. Лук'янець В.С., Соболев О.М. Філософський постмодерн. – К.: Абрис, 1998.
57. Лях В. Зміна предмета філософії в історико-філософському контексті [Текст] / В.Лях // Філософська думка. К., 1998, с. 129-131.
58. Маркс К. До критики політичної економії. Передмова // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – 2-е вид.– Т. 13.
59. Марсель Г. Номо виатор. Пролегомени до метафізики надії [Текст] / Г.Марсель. – К., 1999.
60. Ніцше Ф. Жадання влади. //chtyvo.org.ua/authors/Nietzsche_Friedrich/Zhadannia_vlady/
61. Ортега-і-ГасетХ. Вибрані твори. К., 1994.
62. Пам'ятки братських шкіл на Україні: кінець XVI початок XVII ст. Тексти і дослідження.– К.,1988.
63. Паскаль Б. К.: Дух і літера, 2009.
64. Платон. Діалоги. //chtyvo.org.ua/authors/Plato/Dialohy/
65. Попович М.В. Раціональність і виміри людського буття. _ К.: Сфера, 1997 – 290 с.
66. Попович М.В. Бути людиною/ М. Попович.-К. :Видав. Дім «Києво-Могилянська академія», 2011.-223.
67. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. – Т.1,2. – К.,1994.
68. Причепій Є. Історія філософії з погляду історизму і трансценденталізму [Текст] / Є.Причепій // Філософська думка. – 1998. – № 3. – С.– С.137 – 138.
69. Прокопович Ф. Філософські праці. Вибране. – К., 2012.
70. Рассел Б. Історія західної філософії [Текст] / Б.Рассел. – К., 1995.
71. Рижко В.А. Концепція як форма наукового знання К.: Наукова думка, 1995. – 212 с.
72. Рижко Л.В., Мелешенко Л.П. Науковий простір як проблема соціології науки /Л.В.Рижко, Л.П.Мелешенко //Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. – 2007. – Вип. 2(6). – С. 24-30.
73. Рікер П. Ідеологія та утопія [Текст] / П.Рікер. – К., 2005.
74. Рікер П. Історія та істина [Текст] / П.Рікер. – К., 2001.
75. Рікер Поль. Сам як інший. – К., 2000.
76. Сартр Ж.-П. Буття і Ніщо: Нарис феноменологічної онтології [Текст] / Ж.-П.Сартр. – К., 2001.
77. Сартр Ж.-П. Трансценденція ego [Текст] / Ж.-П.Сартр // Філософські студії Київського університету. Філософський альманах. К., ГОД. – Вип.2. – С.17 – 63.
78. Сенека Л.А. Моральні листи до Луцілія. Львів: Априорі, 2017.
79. Ситниченко Л.А.Першоджерела комунікативної філософії. – К.,1996.
80. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів. – Х., 2010 (2016).
81. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. – К., 1996.

82. Табачковський В. Погляд на предмет філософії як на метаантропологію [Текст] / В.Табачковський // Філософська думка. – К., 1998. – С.123 – 126.
83. Таранов С.В. Теологічний екзистенціалізм [Текст] / С.Таранов. – К.: Четверта хвиля, 2014. – 328 с.
84. Таранов С.В. Словацькі лекції з онтології війни та деонтології миру: [монографія]. Київ: Четверта хвиля, 2022. 120 с.
85. Таранов С.В. Внутрішня історія філософії. Нариси з теології історії мислення. [монографія]. Київ: Четверта хвиля, 2024. 194 с.
86. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія): У 2 томах. – К., 1995.
87. Унамуно М. де. Вічна традиція [Текст] / М. де Унамуно // Філософська та соціологічна думка. – К., 1995. – № 11 – 12.
88. Філософія: Навчальний посібник за ред Надольного. [Текст] К. Вікар, 1997.
89. Фома Аквінський. Summa Theologica. Т.1-4. – М., 2006-12.
90. Франко І. Будівничий української держави. Хрестоматія політологічних статей Івана Франка. – К., 2006.
91. Фромм Е. Мати чи бути? К.: Укр. Письменник, 2014.
92. Фуко М. Археологія знання // chtyvo.org.ua/authors/Foucault_Michel/Arkheolohiia_znannia/
93. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс - дві форми повсякденної комунікації // chtyvo.org.ua/authors/Habermas_Jurgen/Комунікатывна_дія_i_dyskurs/
94. Читанка з історії філософії: у 6 книгах. Зарубіжна філософія ХХ століття (під ред. Г.І. Волинки.). – К: “Довіра”, 1993.
95. Шевченко Т.Г. Повне збір. творів: У 12-ти тт.– К., 1989.
96. Шинкарук В.І. Вибрані твори у 3-х т. – К., 2003.
97. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту - К. : Український Центр духовноїкультури.- 2004 - 558 с.
98. Яворський С. Філософські твори: У 3-х тт.– К., 1993.
99. Ярошовець В. І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Ярошовець; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - 262, [2] с.
100. Ясперс К. Осьова епоха. // chtyvo.org.ua/authors/Jaspers_Karl/Osiova_epokha_frahment/
101. Ясперс К. Психологія світоглядів [Текст] / К.Ясперс. – К., 2009.
102. Bacon F. THE NEW ORGANON // https://constitution.org/2-Authors/bacon/nov_org.htm
103. Roberts D.E. Existentialism and Religious Belief [Text] / D.E.Roberts. – New York, 1959.
104. Tillich P. History of Christian Thought. N.Y.: A Touchstone Book, Simon and Schuster, 1968.
105. Plessner H. The Levels of Organic Life and the Human: Introduction to Philosophical Anthropology, New York: Fordham University Press, 2019.

6. Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів відповідно ECTS

Відвідування лекційних занять 20 лекцій – **15** балів

Участь в роботі семінарів 30 занять – **25** балів

Написання рефератів - **15** балів

Співбесіда за першоджерелами – **5** балів

Іспит – **40** балів

Всього: **100** балів

Сума балів за всі види навчальної діяльності аспірантів:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	

7. Основні праці, що виносяться на співбесіду

Підготовка до складання кваліфікаційного іспиту з філософії в Центрі гуманітарної освіти НАН України включає в себе опанування дванадцяти наведених праць та проходження співбесіди за ними.

Аспірант має право на вибір однієї з праць з кожного блоку.

I

а) Платон. Держава. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 5 – 8. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Аристотель. Політика. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 9 – 17. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

II

а) Святий Августин. Сповідь. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 17 – 23. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 24 – 29. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

III

а) Рене Декарт. Метафізичні роздуми. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 30 – 47. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Д. Локк. Два трактати про врядування. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 47 – 59. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

IV

а) І. Кант. Критика чистого розуму. Передмова до другого видання. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 60 – 65. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Г.В.Ф. Гегель. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. // Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри (Антологія текстів з історії філософії. Бровари: ВНЗ "ЕТУ", 2005. – стор. 67 – 71. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

V

Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія. // stud.com.ua/42304/filosofiya/marks_engelsa_nimetska_ideologiya

VI

а) Іларіон Київський. Слово про закон і благодать. // Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін.— К.: Либідь, 1993.— стор. 7 – 27. // https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

б) Сковорода Г.С. Діалог. Ім'я йому – Потоп зміин. // Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін.— К.: Либідь, 1993.— стор. 240 – 281.

//

https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

с) Юркевич П.Д. Серце та його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого. // Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін.— К.: Либідь, 1993.— стор. 341 – 348. // https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

VII

а) Костомаров М.І. Книги буття українського народу. Дві руські народності. //Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. – с. 316-322.

//

https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

б) Драгоманов М.П. Переднє слово (до “Громади” 1878). Шевченко, українофіли і соціалізм. //Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. – с. 373-378. //

https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

VIII

а) Липинський В. Листи до братів-хліборобів. //Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. – с. 456-465. // https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

б) Донцов Д. Націоналізм. Дух нашої давнини. //Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993. – с. 435-454. // https://chtyvo.org.ua/authors/Tarasenko_M/Istoriia_filosofii_Ukrainy_Khrestomatiia/

IX

а) Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 74-77. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Сартр Ж.П. Буття і Ніщо: Нарис феноменологічної онтології. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 95-100. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

в) Марсель Г. Номо віатор. Прологомени до метафізики надії. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 88-92. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

г) Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 92-94. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

X

а) Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 82-86. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

б) Джеймс В. Чи існує свідомість. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 77-78. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

в) Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 87-88. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

г) Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. – стор. 6 – 22, 186 – 223. // https://chtyvo.org.ua/authors/Kun_Tomas/Struktura_naukovykh_revoliutsii/

д) Гадамер Г.-Г. Істина і метод. //Покотило К.М., Таранов С.В. Філософські мандри. Антологія текстів з історії філософії. – Бровари, 2005. – с. 101-105. // chtyvo.org.ua/authors/Taranov_Serhii/Filosofski_mandry_Antolohiia_tekstiv_z_istorii_filosofii/

XI

Праці сучасних українських філософів.

Іщенко Ю.А. Біогносис: подвійний топос життя. - Київ: ЦГО НАН. України, Житомир:В-во «Волинь», 2010.

8. Політика навчальної дисципліни

Будь-які форми порушення академічної доброчесності не толеруються.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УЧЕНОГО УКРАЇНИ

https://cgo.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/ethic_code.pdf

9. Контактна інформація

Кафедра філософії науки та
культурології ЦГО НАН України

Контактна інформація викладача

svtaranoff@ukr.net